

en lloc de *rubeus* 'roig', aquell en Columella i en el gramàtic Plotius Sacerdos (S. III), en fi RUBELLUS «rougeâtre» en Plini i Marcial, i els intensius *rubellianus* id. en Columella i *rubellulus* en el gramàtic Martianus Capella del S. IV.

Ens guardarem encara d'oblidar *rubellio*, que en un glossari llatino-grec va traduït *ἐρυθρὸν καὶ λῶς οὐδῆ-ρουν*, o sigui «rouille du blé, nielle» i d'altra banda «rouille du fer» (CGL II, 175; VII, 210), un mot, doncs, de la identitat semàntica del qual amb el nostre *rovell* no es pot dubtar. I aquest glossari és el famós del pseudo-Philoxenus (atribuït falsament a aquest cònsol de Roma, S. v d.C.), però transmès per un ms del S. IX, i que segons Laistner (*Bull. Du Cange* II, 40) hauria estat compost per un italià del Sud «no més tard del S. VI». Així abracem, doncs, tota una munió i voltor de mots parents i quasi sinònims que pululava en el llatí parlat i tardà, i en la qual brilla el franco-gallicanissimus *RUBICULA. per la seva absència. És, doncs, el nostre *rovell* i el gallo-romànic *rovil(h)* un d'aquests *rubellio*, *rubelli(an)us* o *rubell(ul)us* perfectament palpables?

Només que aquí la fonètica diu: no Perquè la *-lh* o *-ill(e)* de les llengües del Nord i el *roveyl* amb *-yl* ultrapalatal, reduïble a *y*, que la nostra filologia testifica diàfanament, postulen una base amb *-CL-* més aviat que en LLJ i en tot cas refusen una paternitat de *-LLU-*. Quant a la dualitat *oc-fr -ilh/cat. -eyl* suposa netament un sufix de tipus *-ICULUS* que ja en llatí clàssic es presentava adés amb *ī* adés amb *ī*.

Ara bé, aquí és l'italià que ens llença un cable. Hi ha un *it. ant. rubecchio*, que postula netament una base *RUBICULUS, vulgar *-ICLU*, com el català, però és un adjectiu amb el sentit de 'vermellós': que ressona en una veu tan poderosa com la de Dante: «tu vedresti il Zodiaco *rubecchio* / ancora all'Orse più stretto rotare, / se non uscisse fuor del cammin vecchio» (*Purg.* IV, 64, explicat al comentari Vandelli-Scartazzini «rosseggiante, cf. Virg, *Georg.* I, 234-5»); encara que sigui un hapax en la llengua antiga, Migliorini el va trobar viu a la part més conservadora de la Toscana, a Popiglio, en les muntanyes de Pistoia (*Cos'è un vocabolario*, 23). La *u* «camina sola», puix que en l'arrel aquesta alternen ja en llatí *ū/ū/ō*, i cal dir que de la *-b-* ja no podem dir tant, car esperaríem *-v-*, però *dar-rere u* no és escrípol fort; i de tota manera, que en una arrel influeixi una tradició clàssica no significa que el mot no arrenqués d'una tradició popular.

A tot això encara hem callat sobre un aspecte cabdal de la qüestió, que el català hauria hagut d'imposar a l'atenció dels romanistes. En el nostre *rovell* hi ha dos mots, no pas un. L'altre és 'centre esferoidal i vermellós dels ous', on la germanor amb el *rubecchio* dantesc no admet posicions escèptiques. tinguem present que el rovell d'ou es diu VERMELL d'ou a Mallorca (BDLC II), i se'n diu un *royo* a l'alt-aragonès d'Ansó (Casac, BDC xxiv, 179) i en el francès d'estat-per-casa en diuen un *rouge d'oeuf*.

Per què no s'ha tingut en compte? Perquè no existeix en francès ni occità, en els quals regna des d'antic

el tipus MEDIOLUM (fr. *moyeu*, gascó *myò* etc.) Posició de mals romanistes. Tampoc en altres llengües romàniques (it. *tuorlo*, cast. *yema* etc.). Tanmateix es prolonga fora del català en el *ruvillo* i *rovillo* de l'alt-aragonès de Gistau, Bielsa i Echo (Casac, I c) i A. Kuhn diu que també s'usa no sols en els immediats Ansó i Embún, sinó també a Sallent i Biescas de la vall del Gállego, a Torla de l'Àra i a Loarre (Sierra de Guara, RLIR XII, 198); ja va recollir-lo per a aquelles valls Saròihandy (*Ann. Èc. H. Èt.* 1901, 114), i va usar *rovillo* FCascales, el filòleg de Múrcia (on crec que ja no s'usa): «esta toca de la novia era de color lúteo, algo roxo i como *rovillo* del huevo», a. 1634 (GaSoriano, *Voc. Murc.*, p. 115).

Però en la història de la nostra llengua té una antiquitat venerable: per més que els escriptors ni els docs. cancellerescs, senyorials ni parroquials no curin de rovells d'ou, una recepta culinària de poc després de 1390 preceptua: «a fer 'or', pren lo *roveyll* d'un ou --- e pren un colom blanc ---» (BABL v, 515);⁴ «après ajes un *rovel* d'ou ab oli rosat» en les Receptes del val Micer Johan (1456), BABL VII, 417; «*rovell d'ou*. vitellum ovi», JnEsteve (*L'Eleg.* q.6-r-2); «DE LESQUES DE FORMATGE FRESCS Lo formatge fresc pendràs e tallaràs-lo a lesques --- e après pren uns quants *rovells* de ous, e mesclaràs-los ab pasta: e les lesques del formatge, dejús e desobre», en el *Libre de Coc* de Mestre Robert de Nola, S. xv (ed. Leimgruber, Bna. 1977, p. 81.4). «*Rovell*: vitellus, luteum, ou de dos, de tres *rovells* ---», OPou (*ThPu*, 48a) La força expansiva i ja antiga d'aquest mot, que escampava pel món la fama dels cuiners de la casa reial catalana, es comprova per la seva exportació a Sardenya *arrevèlu* «tuorlo dell'uovo», per més que allà hagi restat com a cosa especial de Càller, MLWagner (RLIR IV, 46).

Avui segueix essent el mot d'ús general en tots els àmbits de la llengua: fins a les muntanyes del Canigó («*roell m*: le jaune d'oeuf», Jampy, glossari de *Lliris*, *flors y violes* ---); *ròbèl* o *rubèl* fins al capdamunt del Pallars (Tavascan, Farrera, Àreu, Tor, 1932-4), fins a Val. (CRos, Escrig ---) i fins a Eivissa («*ruvey*: yema de huevo», PzCabre.) I forneix imatges quintaessenciadors als poetes: «una pàtria tenia, *rovell* d'ou de la terra, / no tinc ja pàtria dolça, ni res de quant amí: / ton bras, ton bras terrible per sempre m'ho soterra, / y sols los ulls me deixas per a plorar sa fi» plany i deplora Hesperis al peu de l'heroi de la clava (*Atl.* VI, 12a).

És, doncs, una forta conjectura partir del supòsit que des del principi existí a tota la zona *it-fr-oc-cat-arag.* de la Romània una parella de parònims *rubigne/rubiclu* que semblant-se pel color i les aplicacions, tingueren poc o molt pertot els sentits de 'vermell' adj., 'vermell d'ou', i 'rovell de metall etc.': ¿no s'usaven també el rovell de metall (Roig), tant com el rovell d'ou, per a untures, cosmètics, cures de mals de l'home i de les bèsties? («pendràs 20 *rovells d'ous* e mesclar-los-as ab de bon vi» mana la farmacologia veterinària del nostre anònim de Klagenfurt, c. 1400, AORBB III, 233). Ja no sorprèn endevinar que la llen-